

PREDUZETNIČKI POTENCIJALI U BIH U KONTEKSTU AKTUELNIH SOCIO-EKONOMSKIH KRETANJA

ENTREPRENEURIAL POTENTIAL IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE CONTEXT OF CURRENT SOCIO- ECONOMIC MOVEMENTS

Čeko Mirjana | Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH | miraceko@gmail.com
Radenović Kozic Biljana | Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, BiH |

JEL klasifikacija: M31, M37, M39
DOI: 10.5937/trendpos2302033C
UDK: 005.412:346.26(497.6)
005.311-021.272
COBISS.SR-ID 131186441

Sažetak

Ovaj rad istražuje ključnu ulogu preduzetništva u ekonomskom razvoju i očuvanju stabilne društvene strukture. Preduzetništvo, kao kombinacija rada, stvaralaštva, kapitala i tehnologije, generiše inovativne proizvode, usluge i socio-ekonomske aktivnosti, postajući sve značajnije u postindustrijskom društvu. Njegova efikasnost, posebno u razvoju malih biznisa, postaje ključna u smanjenju uticaja korporativnog svijeta. U specifičnom kontekstu Bosne i Hercegovine, preduzetnički duh i potencijali građana postaju ključni faktori za ekonomski razvoj i društvenu stabilnost. Rad koristi teorijski okvir koji obuhvata karakteristike preduzetništva, društvene, ekonomske, kulturološke i obrazovne pretpostavke za njegov razvoj, pridružujući im trenutne socio-ekonomske prilike u zemlji. Empirijsko istraživanje analizira motive, ambicije i spremnost građana za pokretanje vlastitog preduzetništva u Bosni i Hercegovini, posebno fokusirajući se na nezaposlene mlade i njihovu socijalnu integraciju kao pokretače socio-ekonomskog razvoja.

Abstract

This paper explores the pivotal role of entrepreneurship in economic development and the maintenance of a stable social structure. Entrepreneurship, as a combination of labor, creativity, capital, and technology, generates innovative products, services, and socio-economic activities, becoming increasingly significant in post-industrial societies. Its efficiency, particularly in the development of small businesses, is becoming crucial in mitigating the influence of the corporate world. In the specific context of Bosnia and Herzegovina, entrepreneurial spirit and the potential of citizens emerge as key factors for economic development and social stability. The paper utilizes a theoretical framework encompassing the characteristics of entrepreneurship, along with social, economic, cultural, and educational assumptions for its development, aligning them with the current socio-economic conditions in the country. Empirical research analyzes the motives, ambitions, and readiness of citizens to initiate their own entrepreneurship in Bosnia and Herzegovina, with a specific focus on unemployed youth and their social integration as drivers of socio-economic development.

Ključne riječi: preduzetništvo, mali biznis, Bosna i Hercegovina, socijalna integracija, nezaposlenost, motivi

Key words: entrepreneurship, small business, Bosnia and Herzegovina, social integration, unemployment, motives

---

Uvod

Preduzetništvo predstavlja osnov za društveni napredak i prosperitet, imajući u vidu da kombinacijom brojnih faktora (rada, stvaralaštva, kapitala, tehnologije) kreira nove proizvode, usluge i druge socio-ekonomske djelatnosti. „Preduzetništvo je instrument i mehanizam ekonomskog razvoja, podizanja životnog standarda, kako bogatih zemalja, tako, još više, nedovoljno razvijenih i siromašnih zemalja“[1]. Ukratko, zemlje širom svijeta vidjele su preduzetništvo kao izvor ekonomske vitalnosti, imajući u vidu da, već u samim začetima postindustrijskog društva, značaj i uticaj velikih biznisa odnosno korporativnog svijeta, počinje da slabi. „Preduzetništvo snažno podstiče otvaranje novih mogućnosti razvoja, kako pojedinih regiona, tako i cele nacionalne privrede. Prema dosadašnjim iskustvima, preduzetništvo je svoju funkciju najefikasnije ostvarilo u razvoju sektora malog biznisa (mala i srednja preduzeća).“[2]

Preduzetnički potencijali i, uopšte, preduzetnički duh građana Bosne i Hercegovine u kontekstu aktuelnih socio-ekonomskih kretanja predstavlja jedan od ključnih faktora ekonomskog razvoja i stabilne društvene strukture. „Razvoj informacionih tehnologija, drugačiji, brži način života, kao i opšteprisutna ekonomska globalizacija osnovni su preduslov za promjenljivost i prilagodljivost novom svjetskom tržištu (...) Imajući u vidu činjenicu da su mladi posebno ugrožena socijalna kategorija sa velikom stopom nezaposlenosti, preduzetništvo daje mogućnost rješavanja ovog problema, ali i socijalne integracije ove društvene grupe i uopšte predstavlja neku vrstu pokretača socio-ekonomskog razvoja jednog društva“[1].

Pri kreiranju teorijskog okvira za prikupljanje podataka koji će doprinijeti značaju istraživanja predstavljenog u ovom radu, u obzir su uzeti pojam i karakteristike preduzetništva kao takvog, društvene, ekonomske, kulturološke i obrazovne pretpostavke za razvoj preduzetništva uopšte, ali i trenutne socio-ekonomske prilike u Bosni i Hercegovini. Sa druge strane, empirijsko istraživanje u ovom radu zasnovano je na ideji da se istraže zastupljenost motiva, ambicija i spremnosti građana, svih starosnih struktura, za pokretanjem vlastitog preduzetništva u BiH društvu.

Teorijski okvir istraživanja

Pojam i karakteristike preduzetništva

Preduzetništvo je proces stvaranja ili pokretanja novog poslovnog poduhvata sa ciljem identifikovanja i ispunjavanja nezadovoljene potrebe na tržištu. Preduzetnici su pokretačka snaga rasta i razvoja privrede i igraju ključnu ulogu u poboljšanju životnog standarda.

Preduzetništvo je postalo sve zastupljenije polje studija obzirom da ima ključnu ulogu u ekonomskom razvoju i otvaranju novih radnih mjesta. Uprkos svom značaju, preduzetnički uspjeh je vrlo kompleksan i na njega mogu uticati različiti faktori, odnosno karakteristike preduzetništva, kao što su:

- Kreativnost i inovativnost;
- Identifikacija resursa, nabavka i raspoređivanje;
- Ekonomska organizacija
- Mogućnost profita (ili povećanja) pod rizikom i neizvjesnošću

U tom smislu preduzetništvo predstavlja kontrolu i raspoređivanje resursa za stvaranje inovativne ekonomske organizacije ili mreže organizacija u svrhu sticanja dobiti ili rasta na tržištu u uslovima rizika i neizvjesnosti[3]. Preduzetnici preuzimaju rizik, ne plaše se neuspjeha i prihvataju izazove. Takođe, dobro prepoznaju prilike na tržištu i imaju sposobnost da svoje ideje pretvore u profitabilne poslove. Preduzetnici treba da imaju dobre komunikacijske vještine, da budu u stanju da efikasno raspoređuju zadatke, te da brzo donose odluke, pravilno upravljanju finansijama i da prepoznaju prilike na tržištu i razumiju konkurenciju[4].

Društvene, ekonomske i kulturološke pretpostavke za razvoj preduzetništva

Društvene pretpostavke za razvoj preduzetništva obuhvataju stavove i poglede javnosti na preduzetničku aktivnost, kao i podršku institucijama i politikama koje su povoljne za preduzetnike. To uključuje stvaranje kulturnog okruženja u kojem se podstiče inovativnost i preduzetnička inicijativa, kao i omogućavanje pristupa finansijskim sredstvima, znanju i tehnologiji[5]. Ovdje se susrećemo i sa fenomenom *socijalnog kapitala*, pa u tom smislu „značaj socijalnog preduzetništva u određenom društvu je obrnuto proporcionalan nivou razvijenosti. Odnosno, što je društvo manje razvijeno, značaj socijalnog preduzetništva je veći. To je iz razloga što sa rastom razvijenosti zemlje, raste nivo mogućnosti, a i opredjeljenja za rješavanjem većeg broja socijalnih problema“[6].

Prema Naumeu (2017), društveni kapital može preduzetnicima omogućiti pristup informacijama, resursima i brojnim drugim mogućnostima, što znatno olakšava započinjanje i razvoj novih poslovnih poduhvata. Takođe, kulturni stavovi prema preduzetništvu, kao jedan od faktora socijalnog kapitala, utiču na njegov razvoj. Stoga, kultura koja cijeni preuzimanje rizika i inovacije vjerovatno će prije podržati preduzetništvo nego kultura koja cijeni stagnaciju i usklađenost[7].

Ekonomske uslovi, kao što su makroekonomska stabilnost, pristup finansiranjima i nivo konkurencije, takođe igraju značajnu ulogu u razvoju preduzetništva. Prema Dicke i Veisenfeldu (2018), makroekonomska stabilnost, uključujući nisku inflaciju i stabilnu valutu, stvara povoljan ambijent za preduzetništvo. Pristup finansijskim stimulacijama, posebno za početnike u ranoj fazi, takođe je ključni faktor u razvoju preduzetništva[8]. Pored toga, nivo konkurencije na tržištu može ili podstaći ili obeshrabrati preduzetništvo. To bi u praksi značilo da visok nivo konkurencije može obeshrabrati nove učesnike, ali takođe može pokrenuti inovacije i poboljšati efikasnost tržišta[9]. Važno je naglasiti i uticaj zvanične ekonomske politike određene zemlje odnosno vlade i njenih institucije koje igraju veoma značajnu ulogu u promovisanju ili ometanju razvoja preduzetništva[10]. U tom smislu, regulatorna podrška u vidu poreskih podsticaja i sl. mogu stvoriti povoljno okruženje za razvoj preduzetništva, dok sa druge strane, birokratija i složeni propisi mogu stvoriti prepreke za preduzetnike.

Sa kulturološkog stanovišta razvoja preduzetništva, naglašavaju se kulturne vrijednosti, norme i vjerovanja koje imaju značajan uticaj na preduzetničku aktivnost. Kultura utiče na način na koji pojedinci percipiraju prilike, nivo preuzimanja rizika i nivo inovacija. U nekim kulturama je preuzimanje rizika veoma cijenjeno, dok se u drugim obeshrabruje. Slično tome, nivo inovativnosti može varirati u zavisnosti od kulturnog konteksta. U nekim kulturama postoji visok nivo tolerancije prema nekonvencionalnim idejama i spremnosti da se prihvate promjene, dok u drugim postoji otpor prema promjenama[11].

Društveni, ekonomski i kulturološki faktori ključni su za uspeh preduzetništva. Podsticanjem društvenog kapitala, promovisanjem makroekonomske stabilnosti, poboljšanjem pristupa finansiranjima, podsticanjem konkurencije i podrškom preduzetništvu kroz povoljne politike, vlade i društvo mogu stvoriti okruženje koje podržava preduzetništvo i podstiče ekonomski rast.

Preduzetničko obrazovanje u Bosni i Hercegovini

Preduzetničko obrazovanje predstavlja važan dio obrazovnog sistema koji se bavi stvaranjem i razvijanjem preduzetničkih kompetencija i sposobnosti kod mladih ljudi, ali i drugih starosnih struktura. Razvoj obrazovanja u oblasti preduzetništva je tema koja je posebno relevantna za Bosnu i Hercegovinu, zemlju sa niskom stopom preduzetništva i visokim stopama nezaposlenosti, gdje preduzetničko obrazovanje može pomoći u stvaranju novih poslovnih prilika i jačanju ekonomije. To se posebno odnosi na zemlje u tranziciji poput Bosne i

---

Hercegovine, gdje je razvijanje malih i srednjih preduzeća (MSP) presudno za privredni rast i otvaranje radnih mjesta. Međutim, trenutno stanje preduzetničkog obrazovanja u Bosni i Hercegovini ukazuje na brojne probleme i izazove koje treba riješiti kako bi se ostvarili značajniji rezultati na tom polju. Brojni autori se slažu da formalno obrazovanje igra značajnu ulogu u razvoju preduzetničkih kompetencija, poput kreativnosti, inovativnosti i upravljanja rizikom[12]. Sa druge strane, u razvoju preduzetničkog duha, istraživanja ukazuju i na značaj neformalnog obrazovanja, poput radionica i mentorstva[13].

U Bosni i Hercegovini, preduzetničko obrazovanje još uvijek nije uključeno u formalni obrazovni sistem, a preduzetnici često nisu dovoljno informisani o dostupnim resursima i mogućnostima. Stoga, ne postoji adekvatna podrška za preduzetnike i njihove poslovne ideje. Prema istraživanju provedenom u Bosni i Hercegovini, manje od 40% mladih ljudi ima saznanja o preduzetništvu, stečena kroz formalno obrazovanje[1], što pokazuje da još uvijek postoji veliki prostor za unapređenje formalne edukacije i, uopšte, kulture preduzetništva u zemlji[14]. Stoga, potreban je jači fokus na razvoj i implementaciju kvalitetnih programa preduzetničkog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, kako bi se podržalo stvaranje novih preduzetnika i razvijalo preduzetničko okruženje u zemlji.

Dodatna istraživanja su pokazala da je jedan od glavnih razloga niskog nivoa preduzetništva u Bosni i Hercegovini nedostatak preduzetničke kulture, pa je u tom smislu potrebno obezbijediti obrazovanje koje će razvijati preduzetničku kulturu i stavove kod budućih preduzetnika.

Obrazovanje u preduzetništvu je ključno za napredak u BiH, ali suočava se sa brojnim izazovima. Potrebno je ojačati institucionalnu podršku i osigurati sredstva za njegovo provođenje, uz usklađenost sa tržištem rada. Takođe, važno je da obuhvati praktične vještine i radionice, pružajući mladima i ostalim strukturama iskustvo i spremnost za razvoj preduzetničkih potencijala.

Aktuelne socio-ekonomske prilike i razvoj preduzetništva u BiH

Bosna i Hercegovina se suočava sa brojnim izazovima na svom putu ka ekonomskoj stabilnosti i rastu. Socio-ekonomski uslovi u zemlji imaju značajan uticaj na razvoj preduzetništva, što je ključno za njen ekonomski rast.

Ekonomiju BiH karakteriše spor rast i visoka stopa nezaposlenosti. Nedostatak ekonomskog rasta i visoka stopa nezaposlenosti stvorili su izazovno okruženje za razvoj preduzetništva. Najznačajniji socio-ekonomski faktori koji utiču na razvoj preduzetništva u Bosni i Hercegovini jesu političko i pravno okruženje koje ima direktan uticaj na poslovnu klimu. Odsustvo stabilnog pravnog okvira i rasprostranjenost korupcije stvorili su izazovno okruženje za preduzetnike[15]. Takođe, prema podacima Svjetske Banke iz 2020. godine, pristup finansijama ostaje značajan izazov za preduzetnike u BiH. Nedostatak pristupa kapitalu ometa razvoj i rast novih preduzeća.

Demografski faktori su, takođe, veoma značajni za razvoj preduzetništva u Bosni i Hercegovini. Zemlja ima relativno mladu populaciju, sa visokim udjelom stanovništva starosti između 15 i 24 godine (prema podacima Eurostata iz 2021. godine)[16]. Ova mlada populacija ima potencijal da pokrene preduzetništvo u zemlji, ukoliko postoje pravi uslovi. Sa druge strane, BiH se suočava sa visokom stopom emigracije, što negativno utiče na razvoj preduzetništva.

Trenutni društveno-ekonomski uslovi u BiH značajno utiču na preduzetništvo, pri čemu političko i pravno okruženje, pristup finansijama, demografija i obrazovni sistem igraju ključnu ulogu u formiranju poslovne klime. Rješavanje ovih izazova i stvaranje podsticajnog okruženja su od suštinskog značaja za podršku novim preduzećima.

Metodološki pristup

Predmet istraživanja, cilj i hipoteze

Predmet istraživanja u empirijskom dijelu ovog rada prikazan je kroz pitanje – *koliko je izražen preduzetnički duh kod građana Bosne i Hercegovine?* Odnosno postoje li, i u kojoj mjeri, motivi i ambicije za pokretanje vlastitog biznisa pojedinaca u BiH društvu?

Ovo istraživanje **za cilj** ima sagledavanje prilika i motiva za razvoj preduzetništva u Bosni i Hercegovini, sa stanovišta građana različitih starosnih grupa.

Hipoteze:

H1: Kod građana Bosne i Hercegovine se prepoznaje sklonost ka pokretanju vlastitog biznisa.
H2: Pripadnici BiH društva prije bi odabrali odlazak na rad u inostranstvo nego bavljenje preduzetništvom u svojoj zemlji.

H3: Građani BiH podražavaju akcije koje promovišu kupovinu domaćih proizvoda kao način jačanja privrede svoje zemlje.

H4: Ekonomsko, politično i socijalno okruženje, sa gledišta BiH građana, nije povoljno za razvoj preduzetništva.

Karakteristike uzorka

Anketom sprovedenom u januaru 2023. na uzorku od 100 građana Bosne i Hercegovine, istraživani su stavovi i motivacija za bavljenje preduzetništvom, uzimajući u obzir socio-ekonomske faktore. Starosne grupe ispitanika obuhvatale su raspon od manje od 25 godina do više od 56 godina, dok su socio-ekonomski podaci uključivali obrazovanje od srednje škole do doktorskog studija. Slučajnim odabirom, uz statističku analizu, prikupljeni su relevantni podaci predstavljajući različite segmente populacije.

Napomena: Mikro uzorak pruža relevantan uvid u opšte stanje teritorije, omogućavajući zaključke o većini populacije bez ispitivanja svake osobe pojedinačno. Ipak, zaključci mikro uzorka ne garantuju tačnost za cijelu populaciju, pa se često koristi više mikro uzoraka radi preciznijih zaključaka

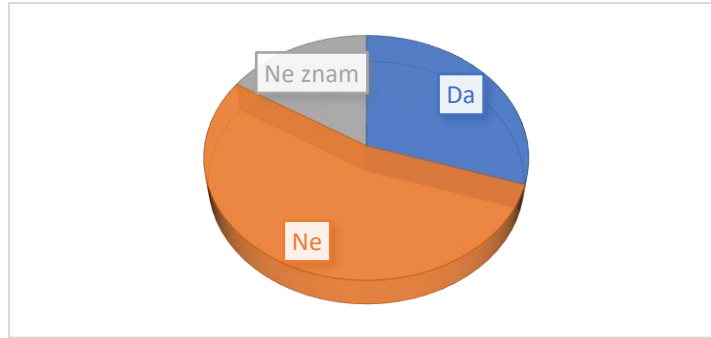
Analiza rezultata istraživanja

Pregledom starosno-obrazovne strukture anketiranih, ustanovljeno je da najviši procenat ispitanika odnosno 31,3% ima između 34 i 45 godina, zatim 22,9% ispitanika spada u kategoriju između 26 i 35 godina, dakle više od 50% uzorka jesu radno sposobni, profesionalno opredjeljeni i relativno mladi građani. Kada se posmatra obrazovni nivo, najveći broj ispitanika, 47% ima završenu Visoku stručnu spremu, a nešto manji procenat odnosno 33,7% ima srednjoškolsko obrazovanje. Ovi podaci predstavljaju značajan pokazatelj pri dokazivanju ili opovrgavanju postavljenih hipoteza.

Nedostatak institucionalne podrške preduzetništvu u Bosni i Hercegovini

Stavovi građana o podršci razvoju preduzetništva u Bosni i Hercegovini istraženi su kroz različite pristupe putem anketnih pitanja, obuhvatajući podršku državnih agencija, lokalnih samouprava, međunarodnih organizacija i privatnih kompanija.

Na pitanje *Smatrate li da je naše okruženje povoljno za preduzetnike?*, čak 54,2 odsto ispitanika dalo je negativan odgovor.

Grafikon 1 - Smatrate li da je naše okruženje povoljno za preduzetnike?

Iz prikupljenih odgovora jasno se uočava da više od polovine građana Bosne i Hercegovine, obuhvaćenih uzorkom, ekonomsko, politično i socijalno okruženje smatra nepovoljnim za razvoj preduzetništva.

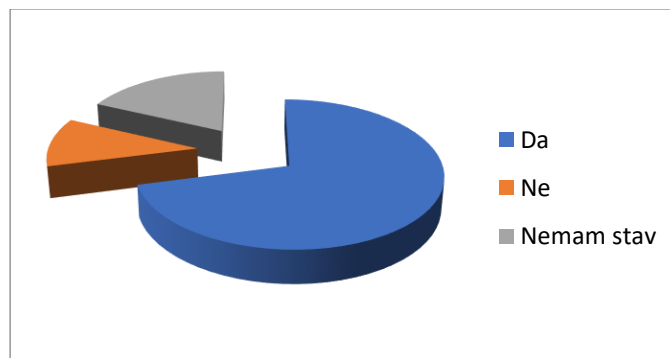
Sklonost građana BiH ka bavljenju preduzetništvom

Anketni upitnik je koncipiran kako bi pružio reprezentativne podatke o postojanju preduzetničkog duha, motivaciji za pokretanje vlastitog biznisa i prethodnim preduzetničkim iskustvima pojedinaca u BiH društvu. Shodno tome, ispitanici su na pitanje *Da li ste se bavili preduzetništvom?* odgovorili sa 44,6% pozitivnih odgovora dok je 55,4% anketiranih navelo da se nisu bavili preduzetništvom odnosno da nemaju lična iskustva u tom segmentu. Sa druge strane, na pitanje *Da li ste imali lični kontakt sa nekim preduzetnikom?* samo 14,5% od ukupnog uzorka dalo je negativan odgovor. Shodno tome, dolazi se do zaključka, a na osnovu odgovora ispitanika, da građani BiH u velikom broju imaju ili su imali razvijen preduzetnički duh, kao i ambicije za bavljenjem preduzetništvom u nekom obliku.

Sa druge strane, vrlo ohrabrujući odgovor po pitanju pokretanja vlastitog biznisa u svojoj zemlji, ispitanici su iznijeli tvrdnjama na pitanje koje se odnosilo na mogućnost izbora nekoliko ponuđenih opcija, koje su glasile: *Ukoliko biste se našli u situaciji da birate, šta biste izabrali?*

- Odlazak u inostranstvo - 33,7%
- Pokretanje sopstvenog biznisa - 62,7%
- Ostalo (najčešće rad u javnom sektoru i državnim organima) - 3,6%

Građani Bosne i Hercegovine, uprkos lošem ambijentu za preduzetništvo, često preferiraju pokretanje vlastitog biznisa umesto odlaska u inostranstvo, vjerujući u svoje sposobnosti i prepoznajući to kao ključ finansijske nezavisnosti i poboljšanja životnog standarda. Ovoj tvrdnji u prilog idu i odgovori na pitanje *„Podržavate li stav da je najbolje biti 'sam svoj gazda'?* gdje je 71,1% ispitanika dalo odgovor DA.

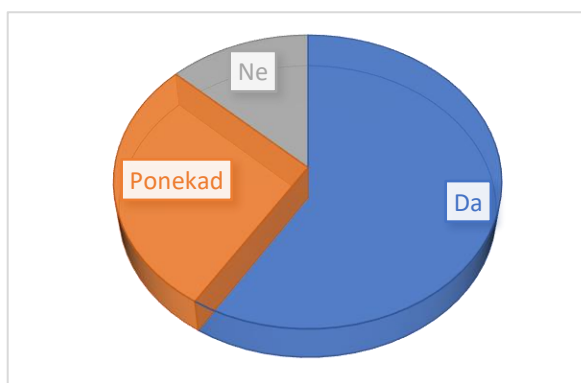
Grafikon 2 - Podržavate li stav da je najbolje biti 'sam svoj gazda'?

Želja građana Bosne i Hercegovine da započnu sopstveni biznis ili kako to u istraživanju kažu da budu „sam svoj gazda“ odražava potrebu za finansijskom nezavisnošću, kontrolom radnog vremena i finansija. Samozapošljavanje pruža fleksibilnost, autonomiju i kreativnost u poslovnom svijetu, što mnoge privlači. Iako nosi određene rizike, poput potencijalne niske uspješnosti i finansijskog rizika, mnogi smatraju da su ovi izazovi podnošljivi u odnosu na druge opcije. Još jedan pokazatelj gore navedenih tvrdnji, svakako, je i odgovor ispitanika na pitanje *Ukoliko biste dobili veći iznos novca na igrama na sreću, putem nasljedstva i slično, da li biste pokrenuli vlastiti biznis?* na koje je 67,5% dalo potvrđan odgovor; 20,5% anketiranih odabralo je opciju „ne znam“, a svega 12% ispitanika odlučilo se za negativan odgovor. Ovo može ukazivati na želju građana da pokrenu vlastiti biznis i ostvare finansijsku nezavisnost, te spremnost da investiraju u sebe i svoje poslovne ideje.

Stimulisanje privrede BiH kroz podršku domaćoj proizvodnji

Podrška domaćoj proizvodnji od strane građana može ključno uticati na razvoj ekonomije u Bosni i Hercegovini. Građani, kao pokretači potražnje za domaćim proizvodima, igraju ključnu ulogu u povećanju zaposlenosti i proširenju domaće proizvodnje. Kupovinom domaćih proizvoda, građani direktno podržavaju lokalnu privredu, jačaju ekonomiju i otvaraju nova radna mjesta. Ovaj pristup takođe doprinosi smanjenju uvoza i jačanju ekonomske nezavisnosti. Da bi se postigao željeni efekat, važna je i podrška države kroz povlastice za domaće proizvođače i kampanje za podizanje svijesti o važnosti kupovine domaćih proizvoda.

U istraživanju predstavljenom u ovom radu građani su na pitanje *Da li podržavate akcije 'kupujemo domaće'?* u najvećoj mjeri dali pozitivan odgovor, tačnije 59%, dok je 27,7% odgovorilo je sa „ponekad“. Samo 13,3% anketiranih građana odgovorilo je odrično.

Grafikon 3 - Da li podržavate akcije 'kupujemo domaće'?

Većina građana prepoznaje važnost podrške domaćoj proizvodnji, što je pozitivno za ekonomski razvoj. Ipak, postoji značajan broj onih koji to podržavaju povremeno, ukazujući na potrebu daljeg promovisanja kupovine domaćih proizvoda i jačanja svijesti o podršci domaćoj privredi, te povećanja učešća građana u ovim aktivnostima.

Diskusija rezultata istraživanja

Na osnovu analize rezultata istraživanja o sklonosti građana Bosne i Hercegovine prema pokretanju vlastitog biznisa, zaključujemo da više od polovine ispitanika izražava ovakve ambicije. Ovo ukazuje na široku spremnost građana da se bave preduzetništvom, što potvrđuje prvu postavljenu hipotezu (H1).

Analizirajući drugu hipotezu (H2: *Pripadnici BiH društva prije bi odabrali odlazak na rad u inostranstvo nego bavljenje preduzetništvom u svojoj zemlji*), konstatovano je da ista nije tačna, odnosno opovrgnuta je tvrdnjama građana obuhvaćenih uzorkom, koji su pokretanje

---

sopstvenog biznisa sa 62,7% stavili ispred odlaska u inostranstvo (33,7% anketiranih). Daljim istraživanjem obrazloženi su razlozi zašto građani Bosne i Hercegovine često biraju započinjanje vlastitog biznisa ili preuzimanje postojećeg, umjesto odlaska u inostranstvo. U BiH postoji velika tradicija samozapošljavanja i preduzetništva, koja se prenosi s generacije na generaciju, što je dodatno potkrijepljeno tvrdnjom anketiranih građana koji su na pitanje, *Ukoliko imate djecu da li ih podstičete ili ćete ih podsticati na preduzetnički duh?*, odgovorili potvrdno sa 50,6% odgovora.

Građani često prepoznaju prilike za poslovni razvoj u Bosni i Hercegovini, gdje pokretanje vlastitog biznisa može biti finansijski isplativije od rada u inostranstvu. Nedostatak radnih mjesta u raznim sektorima zemlje podstiče mnoge ljude da odaberu preduzetništvo kao rješenje za svoje finansijske izazove. Kulturna i emotivna veza s rodnim mjestom i zemljom često je ključni faktor u odluci BiH građana da se posvete preduzetništvu, pri čemu mnogi žele ostati u svojoj zemlji i raditi na njenom razvoju.

Prethodna tvrdnja dovodi do četvrte hipoteze (*H4: Ekonomsko, političko i socijalno okruženje, sa gledišta BiH građana, nije povoljno za razvoj preduzetništva*) koja se ispostavila kao tačna imajući u vidu da više od polovine građana Bosne i Hercegovine, tačnije 54,2%, smatra da trenutno okruženje nije pogodno za razvoj preduzetništva. Razlozi za ovakav stav obuhvataju nedostatak institucionalne podrške malim i srednjim preduzećima, visoku stopu korupcije, birokratske poteškoće, te ograničen pristup finansijama za razvoj poslovnih ideja. Osim toga, nedostatak iskustva, edukacije i nizak nivo tehnološke razvijenosti dodatno otežavaju situaciju, posebno za tehnološki orijentisane biznise.

Prilikom utvrđivanja istinitosti treće hipoteze (H3) odnosno tvrdnje da *građani BiH podražavaju akcije koje promovišu kupovinu domaćih proizvoda kao način jačanja privrede svoje zemlje* došlo se do saznanja da 59% ispitanika uvijek podržava pomenute akcije i 27,7% povremeno, čime je i ova pretpostavka potvrđena. Većinska podrška domaćim proizvodima odražava želju za podsticanjem potražnje, povećanjem proizvodnje, zaposlenosti i jačanjem ekonomije. Građani Bosne i Hercegovine prepoznaju važnost kupovine domaćih proizvoda kao sredstva za podršku lokalnim proizvođačima i radnim mjestima, te doprinose ekonomskoj stabilnosti i rastu. Svjesni su da podrška domaćim proizvodima održava novac u zemlji, sprječavajući smanjenje ekonomske sposobnosti i doprinoseći jačanju BiH ekonomije.

Značaj kupovine domaćih proizvoda koji doprinosi jačanju nacionalne privrede, prepoznat je od strane većinskog broja građana predstavljenih ovim uzorkom, a sve u cilju stvaranja uslova za ekonomski rast i stabilnost u zemlji.

Zaključak

Preduzetništvo je značajan faktor za ekonomski napredak, posebno u okviru trenutnih socio-ekonomskih kretanja u BiH. Istraživanje ukazuje na veliki potencijal za razvoj preduzetništva, ali trenutne prilike ne podržavaju adekvatan rast. Da bi se iskoristio taj potencijal, nužno je investirati u razvoj preduzetničke kulture i edukaciju te stvoriti povoljnije uslove za razvoj preduzetništva. Presudan je razvoj preduzetničke kulture i edukacije kako bi se stvorilo okruženje u kojem su preduzetnici motivisani i sposobni ostvariti svoje poslovne ideje.

Preduzetnička edukacija omogućava pojedincima da steknu znanja i vještine neophodne za uspješno pokretanje i razvoj posla, što u konačnici dovodi do stvaranja novih poslovnih prilika i jačanja ekonomije.

Trenutne socijalne i ekonomske prilike u BiH ne podržavaju razvoj preduzetništva. Ipak, zapažena je visoka sklonost građana prema pokretanju vlastitih biznisa i podršci domaćim proizvodima, što ukazuje na značajan potencijal za preduzetništvo. Da bi se taj potencijal ostvario, ključna je snažna podrška u smislu finansijske i poslovne podrške, omogućavajući preduzetnicima razvoj poslova i otvaranje novih radnih mjesta. Dodatno, stvaranje povoljnijeg

---

poslovnog okruženja, kroz smanjenje administrativnih prepreka i uspostavljanje fleksibilnijih poslovnih pravila, takođe bi doprinijelo povoljnijem razvoju preduzetništva.

Istraživanje ukazuje na veliki preduzetnički potencijal u Bosni i Hercegovini. Za njegovo puno iskorištavanje, ključni su snažna podrška, investicije u edukaciju i razvoj preduzetništva. Ova ulaganja ojačaću preduzetničku kulturu, generisati nove poslovne prilike i doprinijeti ekonomskom rastu zemlje. Razvoj preduzetništva može takođe igrati ključnu ulogu u rješavanju socijalnih problema i stvaranju inkluzivnijeg društva, zapošljavajući marginalizovane grupe i doprinoseći inovacijama i tehnološkom napretku.

Bibliografija

- [1] Sejdović H. (2016) „Preduzetnički potencijal mladih u Bosni i Hercegovini“, Sociološki diskurs Godina VI, br. 12 :57, doi: 10.7251/SOCSR1712057S
- [2] Ivković D., Čukanović-Karavidić M., Kvirgić G.(2013) „Preduzetništvo kao faktor provrednog rasta i razvoja“, Preduzetništvo u poslovanju Godina I, br. 1,:56, Visoka poslovna škola „Prof. dr Radomir Bojković“, Kruševac
- [3] Dollinger M.(2008), Entrepreneurship - Strategies and Resources (Lombard, Illinois USA: Marsh Publications, 2008) 9, preuzeto: 25. 1. 2023., <http://lms.aambc.edu.et:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/57/Entereprenship-%20Textbook.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- [4] Avlijaš R., Avlijaš G. (2021), Preduzetništvo - Peto izmenjeno i dopunjeno izdanje (Beograd: Univerzitet Singidunum, :32-40
- [5] Sharma, P., & Chrisman, J. J.(1999)"Towards a theory of entrepreneurial culture", Entrepreneurship Theory and Practice, 23(3) (1999):11-26.
- [6] Petković S.(2021) *Preduzetništvo i inovacije u digitalnoj eri* (Banja Luka: Ekonomski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci,2021):106
- [7] Acs, Z. J., & Sanchez-Vidal, M., "Cultural attitudes and entrepreneurship", *Small Business Economics*, 47(2) (2016):371-384.
- [8] Baek, J., & Chen, X., "Access to finance and entrepreneurship: Evidence from microdata", *Journal of Business Venturing*, 34(5) (2019):721-740.
- [9] Shane, S.(2003) *A general theory of entrepreneurship: The individual-opportunity nexus* (Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing
- [10] Guan, J., Li, H., & Li, Y.(2019)"The impact of government policy on entrepreneurship: A review of the literature", *Frontiers of Economics in China*, 14(2) (2019):195-219.
- [11] Baumol, W. J., "Entrepreneurship: productive, unproductive, and destructive", *Journal of Political Economy*, 98(5) (1990):893-921.
- [12] Kontek, B., & Alić, E., „The influence of education on the development of entrepreneurship“, *Journal of Central European Entrepreneurship*, 17(1) (2019):49-60.
- [13] Nabi, G., & Lamine, W. „The impact of non-formal education on entrepreneurship development: Evidence from Tunisia“, *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 33(2)(2018):213-231.
- [14] BHNATA, *"Istraživanje o stanju preduzetništva u Bosni i Hercegovini"*. Agencija za razvoj preduzetništva u Bosni i Hercegovini, 2018.
- [15] Economic Intelligence Unit, *Bosnia and Herzegovina Country Report*, 2021. Pristupljeno: 30.01.2023. <https://country.eiu.com/bosnia-and-herzegovina>
- [16] Eurostat, *Population aged 15-24 years by sex and age - annual data*, 2021. Pristupljeno: 30.01.2023. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Datum prijema rada:26.06.2023.

Datum prihvatanja rada:10.11.2023.